

Dankzij mijn collega-archivaris Michel Trigalet en het akkoord van administrateur Philippe Herman ontving het Rijksarchief vorig jaar de belangrijkste digitale overbrenging uit zijn geschiedenis. De reeds door de heer Frécourt geciteerde cijfers zijn duizelingwekkend: 85.000 scans of 5,3 terabyte.

Het plaatste ons als instelling voor fundamentele keuzes. Hoe verwerken we die massa informatie en hoe kunnen we deze snel, wetenschappelijk verantwoord en gebruiksvriendelijk ontsluiten?

De eerste vraag was of de collectie wel de moeite waard was. Heel wat kadasterplannen zijn immers al in de 19de eeuw uitgegeven, door cartografen als Philippe Vandermaelen en Philippe Popp. Bovendien kunnen deze gedrukte plannen dankzij de Koninklijke Bibliotheek online geraadpleegd worden. De primitieve kadasterplannen zijn echter ouder: alleen al aan de jaartallen merken we dat de gedrukte plannen enkele jaren tot meerdere decennia later zijn uitgegeven. Bovendien beschikken we over primitieve plannen voor heel het land, terwijl Popp bijvoorbeeld nooit aan de provincies Limburg, Luxemburg en Namen is toegekomen. Ook een deel van de provincie Antwerpen ontbreekt, net zoals de centra van een aantal grotere steden. Tot slot zijn de primitieve plannen vaak gedetailleerder en visueel aantrekkelijker. Nemen we de stad Aalst als voorbeeld dan zien we dat Vandermaelen door het gebruik van een schaal van 1 op 20.000 weinig details toont. Springen we naar de Popp-kaart, dan zien we al heel wat meer details door diens gebruik van een schaal van 1 op 5.000. Maar zoomen we verder in, dan merken we dat niet alle percelen genummerd zijn. Kijken we naar het primitief plan, dan valt op dat de schaal gedetailleerder is, alle percelen genummerd zijn en het gebruik van kleur een dimensie toevoegt. De conclusie luidde dus dat de collectie voldoende meerwaarde bezat. Bovendien legden we onszelf een strakke timing op, zowel wegens de potentiële vraag van het publiek als ter bescherming van de originelen. Die moeten niet meer uitgehaald worden als ze ook digitaal beschikbaar zijn.

Er waren echter ook potentiële risico's. De stukken zijn door de administratie gescand om de eigen werking te optimaliseren, dus niet zozeer met het oog op een groot publiek. Een ervaren onderzoeker zal merken dat de resolutie wat lager kan zijn. De collectie vertoont ook enkele lacunes: zo ontbreken alle processen-verbaal voor de provincie Henegouwen, vermoedelijk een gevolg van de Tweede Wereldoorlog. Tot slot is de collectie 'slechts' deel van een geheel: de informatie over eigenaars of over latere wijzigingen aan percelen is nog niet of niet digitaal beschikbaar. Wie bijvoorbeeld wil weten wie de eigenaar was van het kasteel van Modave, die moeten we voorlopig teleurstellen en doorverwijzen naar papieren of andere bronnen. We waren en zijn er evenwel van overtuigd dat we dit kunnen opvangen door een heldere en duidelijke communicatie.

De volgende vraag was hoe we deze info best ter beschikking stelden. Een eerste mogelijkheid was de ontwikkeling van een afzonderlijke applicatie. Dat was onder meer de keuze in Nederland, waar in de leesalen van alle regionale historische centra de Kadaster Archiefviewer geraadpleegd kan worden. Hetzelfde beeld zien we in Frankrijk, waar onder meer de *Archives Départementales* van Pas-de-Calais kadasterplannen online geplaatst hebben. Deze aanpak heeft zijn voordelen, maar ook nadelen.

Vandaar dat we zelf kozen voor de integratie in de bestaande zoekrobot van het Rijksarchief. Dat biedt verschillende voordelen: je bespaart op uitgaven voor de ontwikkeling van een aparte applicatie, je behoudt één enkel portaal voor de volledige collectie van het Rijksarchief, je kan een link leggen met de originelen die in diezelfde zoekrobot beschreven worden en - daar kom ik zo meteen meer in detail op terug - je kan een koppeling maken met Cartesius. Er zijn ook nadelen: de

collectie is minder zichtbaar en moet ingepast worden in een bestaande structuur. Bovendien neemt de koppeling van 85.000 papieren en digitale stukken heel veel, te veel tijd in beslag. Zeker omdat nog niet alle originelen in het Rijksarchief bewaard worden.

We hanteren daarom een getrapte en gefaseerde aanpak: we stellen de beelden op korte termijn ter beschikking als afzonderlijke digitale collecties en op lange termijn als digitale kopie van de papieren originelen. Dat betekent niet dat we elke beeld twee maal zullen bewaren, maar wel twee maal zullen verwijzen naar éénzelfde beeld. Hoe verloopt dit concreet?

De eerste fase was dus de creatie van afzonderlijke collecties. Collega Michel Trigalet en ikzelf stelden samen de inleidingen op. Het belangrijkste werk was evenwel voor rekening van collega-archivaris Annelies Coenen: zij heeft op enkele weken tijd de inventarissen gerealiseerd en duizenden bestanden geordend op basis van de huidige en dus meer gebruiksvriendelijke territoriale opdeling, waarbij bijvoorbeeld Brabant opgesplitst werd tussen Vlaams-Brabant, Waals-Brabant en Brussel. Tot slot zijn alle beelden opgenomen in de zoekrobot, gekoppeld aan beschrijvingen en online geplaatst.

Het eindresultaat kan u hier zien. Wie in de zoekrobot de inventaris opzoekt, vindt een uitgebreide inleiding in de twee landstalen met uitleg over de geschiedenis van administratie en archief, informatie over de inhoud, aanwijzingen voor gebruik en, tot slot, doorverwijzingen naar verwant materiaal. In de inventaris zelf kan je op twee manieren zoeken. Een eerste mogelijkheid is hiërarchisch, via de boomstructuur: wie de plannen van Aalst zoekt, die kan eerst Oost-Vlaanderen, vervolgens de fusiegemeente Aalst en tot slot de kerngemeente Aalst aanklikken. De laatste stap is het aanklikken van een sectie, waar je via het tabblad gedigitaliseerde archiefdocumenten de scans in een viewer kan bekijken, waarmee je ook kan inzoomen en roteren. Een tweede mogelijkheid is zoeken op trefwoord, al kan dit wat meer ruis opleveren: de zoekterm Aalst levert ook de plannen op voor Aalst in Limburg of de wijk Sint-Pieters-Aalst in Gent. Mutatis mutandis is dezelfde aanpak gehanteerd voor de pv's, zoals u hier kan zien, waarbij per gemeente het pv en allerhande verwante stukken bekeken kunnen worden.

Maar dankzij Cartesius kunnen we voor de plannen nóg meer aanbieden. Dit gemeenschappelijk portaal voor kaartencollecties van het Afrikamuseum, de Koninklijke Bibliotheek, het Nationaal Geografisch Instituut en het Rijksarchief biedt immers geografische zoekmogelijkheden. Dankzij collega's Yves Lardinois en Eddy Lermytte is de bijdrage van het Rijksarchief aan Cartesius nu vervijfvoudigd. Normaliter worden voor Cartesius bestemde kaarten gegeorefereerd, maar voor deze massa kaarten is gekozen voor een automatische koppeling aan een centraal punt van een prefusiegemeente. Dat klinkt abstract, vandaar dat ik dit illustreer via het voorbeeld van Damme in West-Vlaanderen. Georeferen houdt in dat aan oude kaarten coördinaten toegevoegd worden die aangeven welk gebied die oude kaart op een hedendaagse kaart zou bestrijken. Zoals blijkt uit dit voorbeeld verloopt dit kaart per kaart en is dit een tijdrovende puzzel: in dit geval met 23.000 stukjes. Vandaar dat in plaats hiervan diezelfde kaarten voor elke gemeente aan éénzelfde punt gekoppeld zijn. Het is iets minder precies, maar werkt nog steeds bijzonder goed...

... zoals uit het resultaat blijkt. Wie Cartesius opent, kan het trefwoord primitief invoeren in combinatie met een gemeentenaam: ook hier geeft dit voor Aalst meerdere resultaten. De kracht van Cartesius is echter de geografische zoekmogelijkheid: wil je de plannen van één gemeente of een streek, dan kan je dit als zoekgebied selecteren en vervolgens via het trefwoord primitief alle plannen voor dat gebied opvragen. Plaats je het zoekgebied rond de stad Aalst, dan zal je ook alleen

deze zien opduiken. Cartesius biedt voor elk beeld tot slot de mogelijkheid om door te klikken naar de zoekrobot.

Dat is allemaal - al zeggen we het zelf - bijzonder indrukwekkend, maar toch zijn we nog niet helemaal tevreden omdat het verband met de originelen en met andere archiefreeksen nog steeds ontbreekt. Het plan op middellange, lange termijn is om alle beelden te koppelen aan beschrijvingen van de originelen. We hebben deze aanpak bij wijze van test op het arrondissement Brussel toegepast.

Het resultaat toont de meerwaarde van deze ingreep. Wie de inventaris van collega Valerie Gheysens doorneemt ziet nu ook een heel wat andere plannen en documenten opduiken, al zijn deze niet digitaal beschikbaar. Vanzelfsprekend is er dus ook de mogelijkheid om de scans van de kadasterplannen via deze weg te bekijken.

Tot slot nog een laatste, belangrijk punt. De onlinecollectie en dit evenement staan niet op zich maar kaderen in de ruimere samenwerking van het Rijksarchief en de FOD. Zoals de heer Minister mogelijk van zijn bezoek aan het Rijksarchief Beveren in 2015 onthouden heeft, is er het SATURN-project waarbij door de FOD gefinancierde en door het Rijksarchief omkaderde archiefploegen de papierberg wegwerken. Nadat in de periode 2013-2016 ca. 10 kilometer was verwerkt, werd het project dankzij een akkoord tussen minister en staatssecretaris met nogmaals 3 jaar verlengd. Sindsdien is aan hetzelfde tempo nogmaals 3,2 kilometer verwerkt. Het is onder meer dankzij dit project dat de originelen niet over het hoofd gezien worden en naar het Rijksarchief kunnen verhuizen. Een tweede initiatief is het door de POD Wetenschapsbeleid gefinancierde MONETA-project, dat toegespitst is op de realisatie van een thematische archiefgids: ook hier kan het belang van kadasterarchief op centraal niveau geduid worden. We hopen uiteraard dat beide projecten op middellange tot lange termijn verlengd kunnen worden.